

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תיק 1021361/12

ב"ה

בבית הדין הרבני האזורי תל אביב יפו

לפני כבוד הדיינים:

הרב שלמה שטסמן – אב"ד, הרב אייל יוסף, הרב עידו שחר

(ע"י ב"כ עו"ד צמח גרין)

התובע: פלוני

נגד

(ע"י ב"כ עו"ד שמעון מלכה)

הנתבעת: פלונית

הנדון: תוקפו של הסכם גירושין שלא אושר כחוק על פי דין תורה וחוק המדינה

פסק דין

ענינו של פסק דין זה הינו הכרעה בדבר תוקפו של הסכם ממון אשר נחתם על ידי הצדדים ביום 12.2.2015 אך לא אושר על ידי ערכאה משפטית מוסמכת, וזאת, בניגוד להסכמה בסעיף 45 להסכם ולפיה ההסכם יאושר ויקבל תוקף של פסק דין על ידי בית משפט לענייני משפחה.

רקע והליכים

הצדדים נישאו זל"ז כדמו"י בשנת 1994. היו אלו נישואין ראשונים לשני הצדדים. מנישואין אלו נולדו לצדדים שני ילדים, בת ובן, כיום, שניהם בגירים. הבעל הינו חשמלאי עצמאי והאישה עבדה כמזכירה רפואית במרפאת שיניים פרטית. במהלך שנת 2013 חל משבר בחיי הנישואין. הקרע בין הצדדים הלך והעמיק וביום 12.2.2015 חתמו הצדדים על הסכם גירושין במסגרתו הוסדרו גם ענייני הממון.

בהסכם נקבע, בין השאר, כי האישה תעזוב את דירת המגורים לטובת האיש שימשיך להתגורר בה עם הילדים המשותפים; כי הצדדים הינם בעלים משותפים בחלקים שווים של שלוש דירות (דירת המגורים ושתי דירות נוספות); פירוק שיתוף בשלוש הדירות יידחה בעשר שנים; וכי האיש יישא בתשלומי המשכנתאות הרובצות על הדירות לבדו, מחד, אך גם ייהנה, מאידך, באופן בלעדי מפירות השכרת הדירות. את ההסכם ערך עורך דין שהינו חבר ילדות של האיש ואשר היה מוכר לשני הצדדים.

סעיף 45 להסכם קובע מפורשות כי הצדדים יפנו לבית המשפט לענייני משפחה בבקשה לאשר את ההסכם ולתן לו תוקף של פסק דין, בין השאר, על פי חוק יחסי ממון.

למחרת חתימת ההסכם, ולכל המאוחר ימים ספורים לאחר חתימת ההסכם, הודיעה הנתבעת לתובע כי היא מתחרטת וחוזרת ממנו ושהיא מתנגדת לאישורו (שורות 53 – 47 לפרוטוקול הדיון מיום 24.5.2017). לטענת הנתבעת חתמה על ההסכם בגלל שהאיש 'נדנד' לה ונוכח הסבר עורך הדין אשר ערך אותו שכל עוד לא יאושר אין לו כל תוקף.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

חמשה ימים לאחר חתימת ההסכם עזבה הנתבעת את דירת המגורים ועברה להתגורר עם גבר זר בעודה נשואה. אחד עשר יום בלבד לאחר חתימת ההסכם, ביום 23.2.2015, הגיש התובע תביעת גירושין לבית הדין הרבני האזורי בתל אביב כמו גם תביעת רכושית כרוכה במסגרתה האשים התובע את הנתבעת בטענות קשות ובכללן שזנתה תחתיו. התובע עצמו מציין בכתב תביעתו כי הנתבעת חזרה בה מהסכמתה להסכם הגירושין אשר נחתם ימים ספורים קודם לכן.

ביום 12.5.2015 קיים בית הדין דיון בעניינם של הצדדים. להפתעתו של בית הדין, הנתבעת הסכימה להתגרש מידיית אך דווקא התובע הודיע שאינו מעוניין להתגרש ושרצונו להרהר בדבר. בנסיבות אלו, מחק בית הדין את תביעת הגירושין ואת התביעות הכרוכות.

ביום 14.5.2015 חזר והגיש התובע תביעה גירושין חדשה אליה כרך גם את עניני הרכוש. ה'תביעה השניה' זהה לחלוטין ל'תביעה הראשונה' בסגנון 'העתק - הדבק' אך צורף לה נספח בן מספר שורות בו מבהיר התובע באמצעות ב"כ עו"ד צמח גרין כי רישום הדירות על שם הצדדים אין בו כדי להכריע את הבעלות, ובכך, חזר בו התובע עצמו מהסכם הגירושין בו נקבע מפורשות (סעיף 26) כי הצדדים בעלים בחלקים שווים בשלושת הדירות.

ביום 7.9.2015 קיים בית הדין דיון ב'תביעה השנייה' ושוב סירב התובע להתגרש והפעם בעילת העדרו של ב"כ. ה'סאגה' המוזרה של תובע המסרב להתגרש המשיכה גם בדיון אשר התקיים ביום 13.10.2015 ורק לאחר שבית הדין הבהיר לתובע באופן שאינו משתמע לשתי פנים שהתנהלותו תביא שוב למחיקת התביעות ולאחר ש'הרהר' בדבר מספר ימים נוספים, הסכים התובע להתגרש וגט פיטורין סודר ביום 29.10.15.

טענות הצדדים

הנתבעת טוענת שבנסיבות בהן חזרה בה מההסכם מיד לאחר חתימתו, בשים לב ששני הצדדים היו מודעים בעת חתימתם על ההסכם שיש צורך לאשרו על מנת לתן לו תוקף, ונוכח העובדה שההסכם לא אושר על ידי ערכאה שיפוטית מוסמכת כמתחייב על פי חוק, ההסכם נעדר תוקף ואינו מחייב.

בהעדר הסכם מחייב הנתבעת מבקשת להורות על איזון משאבים בין הצדדים ופירוק השיתוף במקרקעין אשר בבעלותם.

מנגד, טוען התובע שההסכם בר תוקף ומחייב ממספר טעמים, חלקם בלתי מובנים. נתמצת את הטעמים המובנים. הטעם המרכזי הינו שנוכח העובדה שעו"ד מטעם הצדדים ערך עבורם הסכם לאחר ששוחח עימם והעביר להם טיוטות מתייתר הצורך באישורו על ידי ערכאה מוסמכת (סעיף 5 ג לסיכומי התובע). טעם נוסף הינו שעצם פנית הצדדים לבית דין רבני מהווה הסכם מכליל לרון על פי דין תורה שאינו תולה תוקף הסכם בין בני זוג באישור שיפוטי. התובע מוסיף ומטעים, שהנתבעת יישמה את ההסכם כשעזבה את הבית ואת בעלה וילדיה, ולכן אין לקבל את טענתה שהוא נעדר תוקף.

דיון

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. המסגרת המשפטית

המחוקק קבע גם את הצורה של עריכת הסכם ממון וההליך הנצרך לאישורו וזו לשון סעיפים 1 ו-2 לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973:

1. הסכם בין בני זוג המסדיר יחסי ממון שביניהם (להלן – הסכם ממון), ושינוי של הסכם כזה, יהיו בכתב.

2. (א) הסכם ממון טעון אישור בית המשפט לעניני משפחה (להלן – בית המשפט) או בית הדין הדתי שלו סמכות השיפוט בעניני נישואין וגירושין של בני הזוג (להלן – בית הדין), וכך טעון שינוי של הסכם כזה אישור כאמור.

(ב) האישור לא יינתן אלא לאחר שנוכח בית המשפט או בית הדין, שבני הזוג עשו את ההסכם או את השינוי בהסכמה חפשית ובהבינם את משמעותו ואת תוצאותיו.

(ג) בהסכם ממון שנכרת לפני הנישואין או בשעת עריכתם, יכול אימות רושם הנישואין לבוא במקום אישור בית המשפט או בית הדין.

(ג1) הסכם ממון שנכרת לפני הנישואין יכול שיאומת בידי נוטריון לפי חוק הנוטריונים, תשל"ו – 1976, ובלבד שהנוטריון נוכח שבני הזוג הניצבים בפניו עשו את ההסכם בהסכמה חופשית ובהבינם את משמעותו ותוצאותיו.

מטרתן של ההוראות בסעיף 2 לחוק יחסי ממון הדורשות את אישורו של הסכם ממון בין בני זוג על ידי ערכאה שיפוטית היא למנוע מצבים שבהם כריתת ההסכם נעשתה כשצד אחד לא באמת היה מעוניין בהסכם זה ונקלע אליו בעל כורחו בחוסר רצון עקב יחסי כוחות ולחצים שנוצרו במסגרת הנישואים, כפי שהסביר זאת השופט בך, בע"א 4/80 (ח' מונק נ' א' מונק, פ"ד לו(3) 421 עמוד 428):

[...] בפנינו חוק מיוחד שיש בו משום תוספת על דיני החוזים הכלליים...בגלל היחסים המיוחדים, העדינים והמורכבים הקיימים בין בעל ואשה, קבע המחוקק כי אין תוקף להסכם ביניהם אלא אם משתכנעת ערכאה שיפוטית שההסכם נעשה מתוך רצון חופשי, ללא לחץ, וששני הצדדים הבינו בדיוק כמה המדובר, ומהן התוצאות האפשריות של חתימתם על אותו הסכם [...]

ממלא מקום הנשיא, כתוארו אז, השופט מ' שמגר הוסיף באותו פסק דין (עמ' 429):

האישור המתחייב על פי חוק מגמתו להבטיח את קיומה של גמירת דעת מצד שני בני הזוג. בשל הבעיות הרבות, וביניהן תופעות בלתי רצויות המתלוות לעתים לדרך כריתתו של חוזה בין בני זוג, ביקש המחוקק להבטיח כי התוקף להסכם יינתן רק על יסוד הסכמה המובעת בו במעמד ובהירות הראויה, ולמטרה זו הפקיד את בית המשפט או את בית הדין, לפי העניין, על מתן האישור. (ההדגשות אינן במקור)

העולה מלשון החוק ומפרשנות בית המשפט העליון שחובת הערכאה השיפוטית המוסמכת לבחון שבני הזוג מבינים את האמור בהסכם ומודעים לחובות ולתוצאות הנובעות ממנו ושאישור זה הוא המעניק לו תוקף מחייב.

רוח זו משתקפת גם מלשון תקנות סדרי דין (אישור הסכם ממון בין בני זוג) תשל"ד – 1973.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תקנה 1 קובעת כי בני זוג שרוצים לקבל אישור על הסכם כזה יגישו (בלשון רבים) אותו לבית המשפט;

תקנה 2 קובעת שהאישור יינתן על ידי השופט בלשכתו במעמד בני הזוג לאחר שהשופט הסביר לבני הזוג בשפה פשוטה וברורה את משמעות ההסכם ויברר אם עשאוהו בהסכמה חפשית;

תקנה 3 קובעת שהאישור יינתן על עותק הבקשה ויצוין בו כי ניתנו לצדדים ההסברים הנאותים וכי לדעת בית המשפט נעשה ההסכם בהסכמה חפשית.

במסגרת פסק הדין חדש של בית הדין הרבני הגדול (1151791/4) הובאה סקירה ממצה בדבר מהותו של האישור השיפוטי להסכם ממון ובדבר מעמדו המשפטי של הסכם ממון שלא אושר. הדברים מקובלים עלינו ונביא את עיקרם.

סעיף 1 לחוק יחסי ממון בין בני זוג מגדיר 'הסכם ממון' – 'הסכם בין בני זוג המסדיר יחסי ממון שביניהם'. כשהתנאי לתוקף של הסכם הממון הוא כי יהיה בכתב והוא טעון אישור בית המשפט או בית דין דתי. האישור יינתן רק לאחר שנוכח בית המשפט או בית הדין שבני הזוג עשו את ההסכם בהסכמה חופשית ובהבינם את משמעותו ואת תוצאותיו. אישור המוענק על ידי בית משפט להסכם ממון מהווה תנאי לתקפותו (ע"א 490/77, נציה נ' נציה, ל"ב (2) 621; ע"א 169/83, שי (שרעבי) נ' שי (שרעבי), ל"ט (3) 776).

בשורה של פסקי דין, בערכאות השונות, נקבע כי הסכם ממון אשר לא קיבל את אישור בית משפט הוא חסר-תוקף (ראו: ע"א 169/83 שי (שרעבי) נ' שי (שרעבי), הנ"ל; מ"א (ת"א) 1366/92 אסרף נ' אסרף, תק-מח (1993); ותמ"ש (ת"א) 21021/96 שילה נ' שילה).

עם זאת, מצינו עמדה ולפיה הסכם שלא אושר עשוי במצבים מסוימים להיחשב תקף מכוח התנהגות הצדדים, על פי חוק החוזים.

בבע"מ 4547/06 (פלוני נ' פלונית, פורסם בנבו) נקבע:

השאלה האם יש מקום להכיר בתוקפו של הסכם ממון שלא אושר על ידי בית המשפט לא זכתה לתשובה חד-משמעית בפסיקה, ויש לגביה דעות לכאן ולכאן בתלות בנסיבותיו של כל מקרה ומקרה. מחד גיסא, יש הסוברים כי אישור המוענק על ידי בית משפט להסכם ממון מהווה תנאי לתקפותו, ומאידך גיסא, יש הרואים באישור זה רובד נוסף להסכם שערכו בני הזוג, אשר לפיו, גם הסכם ממון שלא אושר על ידי בית המשפט, עשוי להיחשב להסכם תקף על פי דיני החוזים (לסקירה ממצה של הגישות בעניין, ראו: ניסים שלם יחסי ממון ורכוש – הלכה ומעשה 153–173 (2001)).

המציאות המשפטית הנוהגת בפועל היא שלהסכם גירושין שלא אושר אין תוקף מחייב אך במקרים חריגים הרשות השיפוטית תיתן תוקף להסכם משיקולי מניעות (ע"א 151/85 רודן נ' רודן [להלן: עניין רודן] פ"ד לט(3) 186) או מכוח דוקטרינת תום הלב וההשתק (ראו: ת"א (ת"א) 8432/87 ברט נ' ברט [לא פורסם] עמ' 557/00 – פסיקה שתוארה בפסק דינו של בית המשפט המחוזי בה"פ (מר') 2623-10-08 [פורסם בנבו]).

בעניין רודן (193–194) קבע השופט ד' לוי:

נראה לי כי במקרה זה מנועה המשיבה 2 מלהעלות טענה זו בשלב כה מאוחר, תשע שנים לאחר שנכרת ההסכם, לאחר שהיא קיבלה את מה שההסכם העניק לה ובעת שהיא נדרשת לעמוד בנדרש ממנה על פיו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

העובדה שהיא נהגה על פי ההסכם במשך תשע שנים מעידה על כך שהיא הכירה בתוקפו וכי אישור בית המשפט המחוזי עמד בדרישותיה וכי היא חתמה על ההסכם מתוך רצון חופשי ומתוך מודעות מלאה להשלכותיו.

העלאת טענה זו בשלב כה מאוחר הינה שימוש בזכות שלא בתום לב [...] בנסיבות שלפנינו, נעשה שימוש בזכות לטעון את הטענה בדבר אישור בלתינאות של החוזה על ידי בית משפט בחוסר תום לב, ועל כן דין טענה זו להידחות.

על גישה זו חזרו בתי המשפט במספר הקשרים (ראו, בין היתר, רע"א 4928/92 עזרא נ' המועצה המקומית תל מונד, פ"ד מז(5) 94, 100; ע"א 3868/95 ורבר נ' ורבר, פ"ד נב(5) 817, 842-843; בג"ץ 8820/07 פלוני נ' בית הדין הרבני האזורי אשקלון [פורסם בנבו]; ג' פרוקצ'יה, "הפרת החובה לנהוג בתום לב" הפרקליט ל"ט (תש"ן) 65, 69; אלישבע ברק, "עקרון תום הלב במשפט העבודה" ספר ברנזון (כרך שני, תש"ס) 499, 522-525), ועיין במה שנכתב בבע"מ 9126/05 (פורסם בנבו).

ב. תוקפו ההלכתי של הסכם גירושין שאושר והמשמעות ההלכתית של העדר אישור

להסכם גירושין המאושר על פי הנוהג בבית דין או בבית משפט תוקף הלכתי מדין קנין סיטומתא. בקשת הצדדים לאשרו והאישור הניתן בסוף ההליך לבקשתם מהווה ביטוי לגמירות דעתם.

פועל היוצא מכך שאם לא קיבל ההסכם תוקף של פסק דין על ידי הגורם השיפוטי המוסמך בנגוד למנהג המדינה הרווח - אין להסכם תוקף מדין קנין סיטומתא (ראו גם פס"ד של בית הדין הרבני הגדול תיק 854694/2)

הכרעת הפוסקים שדין סיטומתא לא נאמר רק בקניינים אלא גם בהתחייבויות (ראו: משפט שלום למהרש"ם (סימן כ"א סק"ג) שהביא משו"ת שם אריה (סימן ל') הכרעתו שגם לעניין התחייבות מהני קנין סיטומתא וכ"כ בהגהות רב"פ (ח"מ סימן ר"א) ודייק כן מדברי הסמ"ע והש"ך (סימן קכ"ט ס"ה) וכן מבואר בדברי חיים (ח"מ ח"ב סימן כ"ו) ובציץ אליעזר (חט"ז סימן נ"ג) ובעוד רבים מן הפוסקים.

עוד מתבאר בפוסקים שאין צורך בדין סיטומתא שהמנהג יקבע או יונהג ע"י בית דין שבעיר או רבני העיר, אלא די בהנהגת הקהל, וכפי שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן תע"ח) וזה לשונו:

... וכ"ש אם אחר תקנה ההיא, נהגו יחידי הקהל לעשות שטרות ביד הנוטריון, הרי הוא כקנין מן הדין. דומיא דמאי דאמרינן בפרק איזהו נשך, האי סיטומתא קניא, ואסיקנא, אפילו למיקני ממש אם רגילי בהכי.

דברי הריב"ש הללו הובאו להלכה בב"י (ח"מ סימן ס"ח מחודשים ז') ובעוד רבים מן הפוסקים האחרונים ושימשו אבן יסוד בפסיקה זו.

יתר על כן. בשו"ת גינת ורדים (אה"ע כלל ד' סימן י"ג):

כתב אע"ג דאין בי"ד בדבר, רק מנהג הדיוטות ואפילו מנהג גויים, אם נמשכו אחריו ישראל, הולכין אחריו להוציא ממון מזה לזה, וכו' וכן כל מידי דנהיגי בשטרי הדיוטות" עכ"ל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למדנו כלל הלכתי חשוב, שאין צורך בבית דין או בחכמי העיר לתקן אלא די במנהג המקום, ואף אם המנהג יוסד על ידי שאינם בני ברית אין זה מגרע את מעמדו כסיטומתא אם נמשכו ישראל אחר המנהג.

ראינו שעל פי הפסיקה האזרחית בני זוג שחתמו על הסכם ונמנעו מלאשרו בהתאם לחוק ולנוהג אך יישמו אותו ופעלו על פיו במשך תקופה ממושכת מושגים מלמען בדבר העדר תוקפו המחייב. דומה שכך הוא גם דין תורה. אב"ד הרכב דידן מלפני כשני דורות הגר"ש טנא זצ"ל כתב (פד"ר ט עמוד 228) : אך כבר נאמרו ונשנו בהרבה פסקי דין כי חתימה על ההסכם מהווה קנין סיטומתא וידוע ומקובל בזמנינו שכל העסקים נגמרים ונחתכים על ידי עריכת הסכם וזאת היא גמירת הדעת לכל הדברים.

אכן, נוכח הנוהג הרווח מכוח החוק לאשר הסכם ממון בין בני זוג בפני גורם שיפוטי אין לראות על חתימה על הסכם ממון כשלעצמה כביטוי לגמירות דעתם של הצדדים. מכל מקום, כשבני זוג חתמו על הסכם ממון, נמנעו ולא ראו צורך לאשרו, אך יישמו אותו ופעלו על פיו במשך תקופה ממושכת אין ספק שיש מקום לראות בעצם חתימתם על ההסכם כגמירות דעת מוחלטת ולתת לה את המשמעות ההלכתית של קנין סיטומתא.

מן הכלל אל הפרט – יישום הדין בעניינינו

כפי שהעלנו לעיל, דרך המלך היא אישור ההסכם כדין בהתאם להוראות החוק. הקפדה על אישור כדין היא מצוות המחוקק שנימוקה בצידה ויש בה גם כדי להגביר את הוודאות בשאלה אלו הסכמים יצאו מכלל טיוטה שאינה מחייבת והגיעו לכלל הסכמי ממון ואלו נותרו ללא תוקף מחייב. בקובעו חובה לאשר את ההסכם הציב המחוקק גבול ברור. למעט מקרים חריגים בהם צדדים להסכם ממון יהיו מושגים מלהעלות טענה לגבי העדר אישורו כדין נוכח העובדה שיישמו אותו ופעלו על פיו במשך תקופה ממושכת - הגבול הוא זה הקבוע בחוק. כפי שהעלינו לעיל זהו גם דין תורה.

במקרה אשר לפנינו, בעקבות משבר חמור בחי הנישואין הצדדים חתמו על הסכם ממון הנושא כותרת: הסכם גירושין. סעיף 45 להסכם קובע מפורשות כי הצדדים יפנו לבית המשפט לענייני משפחה בבקשה לאשר את ההסכם ולתן לו תוקף של פסק דין, בין השאר, על פי חוק יחסי ממון. אין חולק כי עורך הדין אשר ערך את ההסכם הסביר לשני הצדדים שתוקפו של ההסכם מותנה באישורו על ידי הערכאה המשפטית המוסמכת (שורות 46 – 39 לפרוטוקול הדיון מיום 24.5.2017). אחד עשר יום בלבד לאחר חתימת ההסכם הגיש התובע תביעת גירושין אליה כרך תביעת רכוש אשר במסגרתה כתב שהתובעת מתנערת מן ההסכם.

אין כל ממש בטענת התובע ולפיה יישמה הנתבעת את ההסכם כשעזבה את הבית ואת אישה וילדיה, ושלכן אין לקבל את טענתה שהוא נעדר תוקף, שכן, למחרת חתימת ההסכם ולכל המאוחר ימים ספורים לאחר חתימתו ועוד טרם עזבה הנתבעת את הבית, היא הודיעה לתובע על התנערותה המוחלטת ממנו ועל התנגדותה לאישורו בפני גורם שיפוטי.

זאת ועוד. בתביעה רכושית כרוכה אשר הגיש התובע שלושה חודשים בלבד לאחר חתימת ההסכם התנער התובע עצמו מהסכם ממון כשהביע את עמדתו שרישום הדירות על שם הצדדים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אין בו כדי להכריע את הבעלות, ובכך, חזר בו התובע עצמו מהסכם הגירושין בו נקבע מפורשות (סעיף 26) כי הצדדים בעלים בחלקים שווים בשלושת הדירות.

בנסיבות המתוארות אין מנוס מקביעה שחתימת הצדדים על ההסכם לא שיקפה גמירות דעת ושהסכם הממון נעדר כל תוקף.

הרב שלמה שטסמן – אב"ד

פסיקתא

1. הסכם הממון הנושא את הכותרת 'הסכם גירושין' אשר נחתם על ידי הצדדים ביום 12.2.2015 אך לא אושר על ידי ערכאה משפטית מוסמכת – נעדר תוקף משפטי ואינו מחייב את הצדדים.

2. בית הדין קובע דיון בעניין רכושם של הצדדים ליום ט"ז טבת תשפ"א (31.12.2020) שעה 13:00.

ניתן ביום ט"ו במרחשון התשפ"א (02/11/2020).

הרב עידו שחר

הרב אייל יוסף

הרב שלמה שטסמן – אב"ד